כיתות ז'-ח' | גמרא | שיעור 2 מתוך 4 | 45 דק' | ברכות לה ע"א-ע"ב

"כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה": "לה' הארץ ומלואה"

🎯 מטרות השיעור

- התלמידים יקראו את הברייתא וְכָל הַנֶּהֱנֶה מִן הָעוֹלָם הַזֶּה בְּלֹא בְּרָכָה מָעַל ויבינו את המושג "מעילה".
- התלמידים יבינו את השאלה יֵלֵךְ אֵצֶל חָכָם?! מַאי עָבֵיד לֵיהּ? ואת התשובה של רבא: ללמוד ברכות מראש.
- התלמידים יציגו את הסתירה בין שני פסוקי תהלים: לַה' הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ מול וְהָאָרֶץ נָתַן לִבְנֵי אָדָם, ואת התירוץ כָּאן קוֹדֶם בְּרָכָה.
- התלמידים יכירו את דברי רבי חנינא בר פפא: הנהנה בלי ברכה כְּאִילּוּ גּוֹזֵל לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּכְנֶסֶת יִשְׂרָאֵל, ואת פירוש רש"י.

❓ השאלה הגדולה של היחידה

למה מברכים לפני שנהנים מהעולם, ומה הברכה משנה ביחס שלי לדברים שאני מקבל?

בשיעור השני: של מי העולם, ואיך ברכה הופכת אותו ל"שלי"?

🧪 פתיחה: מתנה בלי תודה

שאלה פתוחה: קיבלתם מתנה ולא אמרתם תודה. מה חסר? האם המתנה "פחות שלכם"? כל תלמיד כותב תשובה קצרה, וכמה מקריאים. (5 דקות)

📖 הסבר למורה

הברייתא אומרת דבר חריף: מי שנהנה מהעולם בלי ברכה "מעל". מעילה היא שימוש בדבר של הקדש (רכוש המקדש) לצורך פרטי. רש"י מסביר: כנהנה מן ההקדש דכתיב לה' הארץ ומלואה. ומה התיקון? "ילך אצל חכם". הגמרא מקשה: מה החכם יעשה לו? הוא כבר עשה את האיסור! רבא עונה: שילך אל החכם מראש וילמד ממנו ברכות, כדי שלא יגיע לידי מעילה.

רבי לוי מצביע על סתירה בין פסוקים: "לה' הארץ ומלואה" (תהלים כד) מול "השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם" (תהלים קטו). התירוץ: לפני הברכה העולם "של ה'", ואחרי הברכה הוא ניתן לבני אדם. רש"י: הרי היא לבני אדם. זה רעיון חזק: הברכה היא מה שמאפשר לאדם להשתמש בעולם כראוי.

רבי חנינא בר פפא אומר שהנהנה בלי ברכה "כאילו גוזל" את הקב"ה ואת כנסת ישראל, ודורש את הפסוק "גוזל אביו ואמו" (משלי כח). רש"י מפרש: גוזל את הקב"ה "את ברכתו", וגוזל את כנסת ישראל כי

כשחוטאים הפירות לוקים; ומי שמקל בכך מלמד אחרים לעשות כמותו, ולכן הוא "חבר לאיש משחית". אלה דרשות, ויש להציג אותן לתלמידים כדרשות.

שימו לב לתוכנית: בתוכנית חמ"ד לגמרא בכיתה ז' האפשרויות הן פרק המניח (יחידה 7 באתר) או סוגיות חנוכה ותפילין. ברכות הנהנין הן נושא מרכזי בתוכנית ההלכה של החטיבה, והסוגיה בברכות לה מתאימה כיחידת גמרא משלימה, כהעשרה, או לבתי ספר שבוחרים בה. בבתי ספר ממלכתיים אפשר ללמד את השיעורים הערכיים (הכרת הטוב, "לה' הארץ ומלואה", תורה ועבודה) כיחידת העשרה בתושב"ע או בתרבות יהודית.

📜 המקור (הגמרא מתוך ספריא, מהדורת ווילאם דוידסון המנוקדת; רש"י מתוך ספריא, דפוס וילנא)

ליד כל קטע: 🗣️ **תרגום והסבר** בניסוח האתר. התרגום וההסבר אינם חלק מהגמרא, ונועדו לעזור בקריאה.

גמרא, ברכות דף לה ע"א

תָּנוּ רַבָּנַן: אָסוּר לוֹ לָאָדָם שֶׁיֵּהָנֶה מִן הָעוֹלָם הַזֶּה בְּלֹא בְּרָכָה. וְכָל הַנֶּהֱנֶה מִן הָעוֹלָם הַזֶּה בְּלֹא בְּרָכָה מָעַל. מַאי תַּקַּנְתֵּיהּ? — יֵלֵךְ אֵצֶל חָכָם.

🗣️ **תרגום והסבר:** שנו חכמים: אסור לאדם ליהנות מן העולם הזה בלי ברכה, וכל הנהנה מן העולם הזה בלי ברכה מעל (השתמש בהקדש). מה התיקון שלו? ילך אצל חכם.

רש"י על ברכות דף לה ע"א, ד"ה מעל – כנהנה מן ההקדש דכתיב לה'

מעל – כנהנה מן ההקדש דכתיב לה' הארץ ומלואה כדאמרינן לקמן:

🗣️ **בשפה פשוטה:** רש"י: "מעל" פירושו כמו מי שנהנה מן ההקדש, כי כתוב "לה' הארץ ומלואה".

גמרא, ברכות דף לה ע"א

יֵלֵךְ אֵצֶל חָכָם?! מַאי עָבֵיד לֵיהּ? הָא עֲבַד לֵיהּ אִיסּוּרָא! אֶלָּא אָמַר רָבָא: יֵלֵךְ אֵצֶל חָכָם מֵעִיקָּרָא וִילַמְּדֵנוּ בְּרָכוֹת כְּדֵי שֶׁלֹּא יָבֹא לִידֵי מְעִילָה.

🗣️ **תרגום והסבר:** ילך אצל חכם?! מה (החכם) יעשה לו? הרי הוא כבר עשה את האיסור! אלא אמר רבא: ילך אצל חכם מלכתחילה, וילמד אותו ברכות, כדי שלא יגיע לידי מעילה.

גמרא, ברכות דף לה ע"א

אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל: כָּל הַנֶּהֱנֶה מִן הָעוֹלָם הַזֶּה בְּלֹא בְּרָכָה כְּאִילּוּ נֶהֱנָה מִקָּדְשֵׁי שָׁמַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: ”לַה' הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ”. רַבִּי לֵוִי רָמֵי: כְּתִיב ”לַה' הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ”, וּכְתִיב ”הַשָּׁמַיִם שָׁמַיִם לַה' וְהָאָרֶץ נָתַן לִבְנֵי אָדָם”! לָא קַשְׁיָא כָּאן קוֹדֶם בְּרָכָה,

🗣️ **תרגום והסבר:** אמר רב יהודה בשם שמואל: כל הנהנה מן העולם הזה בלי ברכה, כאילו נהנה מקודשי שמים, שנאמר: "לה' הארץ ומלואה". רבי לוי הצביע על סתירה: כתוב "לה' הארץ ומלואה", וכתוב "השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם"! אין קושיה: כאן (מדובר) לפני הברכה,

גמרא, ברכות דף לה ע"ב

כָּאן לְאַחַר בְּרָכָה.

🗣️ **תרגום והסבר:** וכאן (מדובר) אחרי הברכה.

רש"י על ברכות דף לה ע"ב, ד"ה לאחר ברכה – הרי היא לבני אדם

לאחר ברכה – הרי היא לבני אדם:

🗣️ **בשפה פשוטה:** רש"י: אחרי הברכה, הארץ היא של בני האדם.

גמרא, ברכות דף לה ע"ב

אָמַר רַבִּי חֲנִינָא בַּר פָּפָּא: כָּל הַנֶּהֱנֶה מִן הָעוֹלָם הַזֶּה בְּלֹא בְּרָכָה כְּאִילּוּ גּוֹזֵל לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּכְנֶסֶת יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: ”גּוֹזֵל אָבִיו וְאִמּוֹ וְאוֹמֵר אֵין פֶּשַׁע חָבֵר הוּא לְאִישׁ מַשְׁחִית”. וְאֵין ”אָבִיו” אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: ”הֲלֹא הוּא אָבִיךָ קָנָךְ”, וְאֵין ”אִמּוֹ” אֶלָּא כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: ”שְׁמַע בְּנִי מוּסַר אָבִיךָ וְאַל תִּטּוֹשׁ תּוֹרַת אִמֶּךָ”.

🗣️ **תרגום והסבר:** אמר רבי חנינא בר פפא: כל הנהנה מן העולם הזה בלי ברכה, כאילו גוזל את הקדוש ברוך הוא ואת כנסת ישראל, שנאמר: "גוזל אביו ואמו ואומר אין פשע, חבר הוא לאיש משחית". ואין "אביו" אלא הקדוש ברוך הוא, שנאמר: "הלא הוא אביך קנך", ואין "אמו" אלא כנסת ישראל, שנאמר: "שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמך".

רש"י על ברכות דף לה ע"ב, ד"ה גוזל להקב"ה – את ברכתו

גוזל להקב"ה – את ברכתו:

🗣️ **בשפה פשוטה:** רש"י: גוזל את הקב"ה, כלומר את הברכה שמגיעה לו.

רש"י על ברכות דף לה ע"ב, ד"ה אין פשע – ולפי שהוא מיקל רואים

אין פשע – ולפי שהוא מיקל רואים האחרים ולמדין ממנו לעשות כן ליהנות מן העולם בלא ברכה ולכך נקרא זה המיקל חבר לאיש משחית:

🗣️ **בשפה פשוטה:** רש"י: אחרים רואים שהוא מקל (אוכל בלי ברכה) ולומדים ממנו, ולכן הוא נקרא "חבר לאיש משחית".

⚖️ כתוב / מפרשים

בצד אחד מה שכתוב בגמרא במפורש, ובצד השני פירוש, עם שם המפרש. הפירוש הוא דרך אחת להבין, לא חלק מהגמרא.

📜 **כתוב:** וְכָל הַנֶּהֱנֶה מִן הָעוֹלָם הַזֶּה בְּלֹא בְּרָכָה מָעַל

💭 **מפרשים:** רש"י: כנהנה מן ההקדש. ההשוואה להקדש היא דרך להמחיש שהעולם "שייך" לה' לפני הברכה.

📜 **כתוב:** כָּאן קוֹדֶם בְּרָכָה ... כָּאן לְאַחַר בְּרָכָה

💭 **מפרשים:** רש"י: הרי היא לבני אדם. התירוץ מיישב סתירה בין שני פסוקים בתהלים.

📜 **כתוב:** כְּאִילּוּ גּוֹזֵל לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּכְנֶסֶת יִשְׂרָאֵל

💭 **מפרשים:** רש"י: שכשחטאו הפירות לוקין. זו דרשה של רבי חנינא בר פפא ופירוש של רש"י, לא תיאור מילולי של גזל.

👩‍🏫 מהלך השיעור (45 דקות)

חומרים: דף מקורות, שני הפסוקים מתהלים על הלוח, דף עבודה

1. פתיחה: מתנה בלי תודה (5 דקות)
2. הברייתא ו"מעל", עם רש"י (8 דקות)
3. "ילך אצל חכם?!" ותשובת רבא (7 דקות)
4. שני הפסוקים מתהלים והתירוץ: קודם ברכה / לאחר ברכה (10 דקות)
5. דרשת רבי חנינא בר פפא, "גוזל אביו ואמו" (7 דקות)
6. כרטיס יציאה (8 דקות)

💬 שאלות לדיון

הבנה (מה כתוב?)

1. מה פירוש "מעל" לפי רש"י?
2. מה התירוץ לסתירה בין "לה' הארץ ומלואה" ובין "והארץ נתן לבני אדם"?

פרשנות (מה זה אומר?)

1. למה הגמרא שואלת "ילך אצל חכם?! מאי עביד ליה?" ומה מחדש רבא?
2. לפי רש"י, למה מי שמקל בברכות נקרא "חבר לאיש משחית"?

הערכה (מה דעתי?)

1. האם יש לדעתכם הבדל בין להשתמש במשהו עם "תודה" לבין להשתמש בו בלי? תנו דוגמה מהחיים.

🏁 סיכום השיעור

חוזרים לשאלת המתנה. כל תלמיד משלים: "לפי הגמרא, הברכה הופכת את העולם ל..." ומסביר במילה אחת.

🎟️ כרטיס יציאה (3 דקות)

בסוף השיעור כל תלמיד כותב על פתק:

1. מה התירוץ לסתירה בין שני הפסוקים? _____
2. מה ההצעה של רבא: מתי ללכת אל החכם? _____

טיפ: פתחו את השיעור הבא בשתיים-שלוש מהתשובות.

💡 הערות למורה

המילים "מעל" ו"גוזל" חריפות. הדגישו שהגמרא אומרת "כאילו", ושאלה דרשות שנועדו להמחיש. לכיתה ממלכתית: אפשר למקד את הדיון בהכרת הטוב. למתקשים: דף עם תמיכה, ובו מחסן מילים ושאלות בחירה.

📝 בדף העבודה

הברייתא ו"מעל", תשובת רבא, טבלת שני הפסוקים, דרשת "גוזל אביו ואמו" ו★ שאלת אתגר. מחוון מלא בעמוד השני.

יש גם גרסה עם תמיכה (מחסן מילים, שאלות בחירה, פחות שאלות, ומחוון משלה), ודף סיכום של עמוד אחד לתלמידים, להדבקה במחברת או לחזרה לפני מבחן.

מקורות

- גמרא, ברכות דף לה ע"א (ספריא)
- רש"י על ברכות דף לה ע"א (ספריא)
- גמרא, ברכות דף לה ע"ב (ספריא)
- רש"י על ברכות דף לה ע"ב (ספריא)

מחוון: לה' הארץ ומלואה: לפני ואחרי ברכה

1. **חלק א:** (1) כמו מי שנהנה מן ההקדש (רכוש המקדש), כי "לה' הארץ ומלואה". (2) ללכת אל חכם מלכתחילה וללמוד ברכות, כדי שלא יגיע למעילה.
2. **חלק ב:** "לה' הארץ ומלואה": העולם של ה'; לפני הברכה. "והארץ נתן לבני אדם": העולם ניתן לאדם; אחרי הברכה.
3. **חלק ג:** (3) את הקב"ה ואת כנסת ישראל; "גוזל אביו ואמו ואומר אין פשע, חבר הוא לאיש משחית". (4) כי אחרים רואים אותו ולומדים ממנו להקל.
4. ★ **אתגר:** תשובה פתוחה. כיוון: אין כאן גזל ממשי, אלא השוואה שמלמדת על חומרת הדבר.